

<https://doi.org/10.17576/akad-2019-89SI2-03>

Bab Buruh dalam Perjanjian Perkongsian Trans-Pasifik (TPPA): Kesan kepada Perundangan Buruh Malaysia

Labour Chapter in the Trans-Pacific Partnership Agreement (TPPA): Implication on Malaysia Labour Law

MUHAMMAD FALIQ ABD RAZAK & KAMAL HALILI HASSAN

ABSTRAK

Perjanjian Perkongsian Trans-Pasifik (TPPA) merupakan satu perjanjian perdagangan baru yang dilihat sebagai perjanjian ulung hasil daripada rundingan lebih sedekad. Perjanjian ini juga perjanjian yang amat sensasi disebabkan perubahan dan pergerakan baru dunia perdagangan yang dipimpin oleh Amerika Syarikat. Perjanjian yang dilihat sebagai perjanjian perdagangan yang terulung dalam dunia perdagangan abad ke-21 ini bakal membawa perubahan besar kepada negara dalam pelbagai sektor khususnya perdagangan dan ekonomi. Perjanjian perdagangan ini bukan sahaja menyentuh isu perdagangan tetapi turut menyentuh banyak aspek lain seperti piawaian buruh, alam sekitar dan harta intelek. TPPA memberi impak secara langsung kepada undang-undang buruh di Malaysia dalam menepati Bab Buruh seperti yang diperuntukkan di bawah TPPA. Adakah Malaysia perlu mengekalkan sistem buruh sedia adadengan sedikit pindaan ataupun perlu kepada transformasi besar bagi merealisasikan keberkesanan TPPA? Metodologi kajian yang digunakan adalah analisis teori berdasarkan data yang diterbitkan secara sumber primer dan sekunder. Artikel ini bertujuan untuk menganalisis implikasi perundangan buruh di Malaysiasetelah Malaysiamenandatangani TPPA yang turut disertai oleh 11 buah negara lain. Dapatan awal kajian menunjukkan bahawa beberapa undang-undang buruh di Malaysia perlu dipinda sebagai memenuhi obligasi pematuhan kepada piawaian buruh antarabangsa seperti yang ditetapkan di bawah TPPA.

Kata kunci: Perjanjian Perkongsian Trans-Pasifik (TPPA); Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO); piawaian buruh antarabangsa; undang-undang buruh; Malaysia.

ABSTRACT

The Trans-Pacific Partnership Agreement (TPPA) is a recent trade agreement after negotiated for decades. TPPA was very sensation due to the new world trade movement lead by the United States. TPPA also seen as the greatest trade agreement in the 21st century that will bring major changes to TPP Member States in various sectors, mostly on economic, trade and investment fronts. Issues arising from the TPPA are not only in the domain of trade, but also intervenes other important aspects such as labour standards, the environment and intellectual property rights. In turn, this will have implications for our current standards and legal framework of TPP member states. A significant problem, and the focus of this paper, is the the impact of the TPPA on existing Malaysian labour laws. Whether Malaysia could maintain the existing framework for labour or does this agreement will require for necessary amendments need to be done in realizing the effectiveness of the TPPA? This article discusses the implications of Chapter No. 19 of TPPA (Labour Chapter) onto Malaysian labour laws resulting from the signed TPPA with other 11 Member States. Methodology used in this article is theoretical analysis based on primary and secondary sources. The interim review found that several sets of labour laws in Malaysia must be amended and the Government of Malaysia should aware with facing of any possible constraints and challenges to comply with international labour standards.

Keywords: Trans-Pacific Partnership Agreement (TPPA); International Labour Organization (ILO); International Labour Standards; Labour Laws; Malaysia

PENGENALAN

Perjanjian Perkongsian Trans-Pasifik (TPPA) dimuktamadkan hasil daripada persetujuan pihak-pihak pada 5 Oktober 2015, mencerminkan kompromi yang tidak dapat dielakkan bagi mencapai dua objektif utama iaitu untuk (i) mewujudkan perdagangan antarabangsa yang berorientasikan pasaran baru dalam pelbagai bidang yang pesat membangun di peringkat antarabangsa dan (ii) mengurangkan halangan dalam perdagangan serta pelaburan dalam kalangan negara-negara TPPA (Jeronim et al. 2016). Anggaran pada tahun 2014 menunjukkan gabungan Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) bagi negara-negara anggota TPPA berjumlah \$28 trilion atau 36 peratus daripada KDNK dunia, dan \$5.3 trilion akan menyumbang kepada sektor eksport sebanyak 23 peratus daripada keseluruhan hasil eksport dunia (Peter & Michael 2016). Anggota TPPA dilihat sebagai kesatuan luar biasa kerana fleksibiliti dan kepelbagaian yang terdiri daripada negara-negara berpendapatan tinggi, rendah, sederhana, dengan sistem ekonomi yang berbeza-beza. Perjanjian TPP adalah bersifat eksklusif yang mensasarkan objektif integrasi ekonomi dengan peruntukan merangkumi pelbagai aspek barangan, perkhidmatan, pelaburan dan isu-isu terkini yang kritikal di peringkat global seperti ekonomi digital, hak harta intelek, tenaga buruh, dan alam sekitar (Normaliza et al. 2014). Peranan TPPA dalam membina kerjasama di peringkat antarabangsa dianggap sebagai kerangka perjanjian perdagangan untuk generasi akan datang yang masih tidak boleh dinilai dan dianalisis keberkesannya pada masa kini. Walau bagaimanapun, iabakal menjadi sumbangan paling berharga dalam jangka masa panjang melalui suatu model ekonomi baru. Tidak dinafikan bahawa masih terdapat kesamaran terhadap perkara tunjang dalam TPPA apabila merujuk kepada kenyataan pasca rundingcara yang bersifat umum walhal terdapat banyak agenda yang menjadi keutamaan negara keahlian TPP terutamanya Malaysia sebagai negara membangun dalam negara-negara komanwel (Mendez et al. 2014). TPPA akan meningkatkan pendapatan sebenar tahunan di Amerika Syarikat sebanyak \$131 billion atau 0.5 peratus daripada KDNK negara tersebut (Peter & Michael 2016). Eksport tahunannya pula akan meningkat pada tahun 2030 sebanyak \$357 billion atau 9.1 peratus apabila TPPA dilaksanakan secara sepenuhnya. Manakala Malaysia pula bakal meraih KDNK tahunan sebanyak \$336.9 billion (TPP 2016).

Perjanjian TPP juga meletakkan hak buruh sebagai agenda utama yang dilihat baru dalam mana-mana Perjanjian Perdagangan Bebas (FTA) dan berada pada piawai yang tinggi. Bab berkenaan buruh tidak diperuntukkan dalam mana-mana perjanjian perdagangan sebelum ini secara khusus (Michael 2016). Artikel ini memfokuskan kepada Bab Buruh di bawah TPPA dan menganalisis implikasinya kepada undang-undang buruh sedia ada di Malaysia bagi tujuan mematuhi perjanjian TPP tersebut.

PERJANJIAN PERKONGSIAN TRANS-PASIFIK

Perdagangan memberikan sumbangan besardan mampu meningkatkan prestasi ekonomi negara serta menyediakan akses kepada peniaga dan pengguna terhadap kepelbagaian jenis barangan pada harga yang lebih kompetitif. Perdagangan juga merangsang persaingan dan menggalakkan aliran teknologi serta pelaburan secara langsung dan tidak langsung. Banyak negara telah lama berusaha dalam mengejar manfaat ini secara beransur-ansur dengan inisiatif pengurangan tarif melalui Perjanjian Am mengenai Tarif dan Perdagangan (GATT) dan perjanjian Pertubuhan Perdagangan Dunia (WTO) yang telah membangunkan perdagangan dunia secara dua kali ganda (Zulkiply 2016). Walaubagaimanapun pada beberapa tahun kebelakangan ini, rundingan di peringkat global telah dilihat gagal dan pertumbuhan perdagangan dunia menjadi lebih perlahan (Bank Dunia 2015). TPPA ialah perjanjian serantau bersifat mega yang pertama dimuktamadkan oleh negara-negara ahli TPPA dalam tempoh lebih dua dekad dan menampakkan kesannya yang besar (Kajian Politik Untuk Perubahan 2013). Melihat kepada objektifnya secara lebih meluas, perunding-perunding TPPA berusaha untuk menghapuskan halangan tradisional yang menjadi amalan sebelumnya dalam perdagangan antarabangsa dengan mengemaskini peruntukan dan perjanjian itu sendiri agar lebih bersesuaian dalam mencapai serta memenuhi matlamat perniagaan dan sosial. TPPA akan menghapuskan tiga suku (3/4) daripada tarif bukan sifar dengan serta merta pada peringkat awal penguatkuasaan dan 99 peratus apabila dilaksanakan sepenuhnya.

TPPA telah disetujui di antara Amerika Syarikat dengan sebelas negaralain yang bersama-sama dianggarkan membentuk 40 % daripada ekonomi dunia (Clifford 2015). Menurut taklimat yang diterbitkan oleh Pejabat Perdagangan Amerika

Syarikat (USTR) bahawa TPPA akan memainkan peranan yang sangat penting dengan melindungi pekerja dan perniagaan Amerika dengan penghapusan lebih daripada 18,000 jenis cukai yang dikenakan oleh negara-negara lain ke atas hasil eksport Amerika Syarikat. TPPA juga menetapkan piawaian buruh tertinggi memerlukan kesemua negara anggota untuk mematuhi piawaian buruh seperti yang dikuatkuasakan dalam Deklarasi 1998 Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) mengenai Prinsip Fundamental dan Hak Asasi di Tempat Kerja. Peruntukan buruh dalam TPPA ini merupakan isyarat langsung kepada keperluan ke arah perubahan besar dalam amalan kerja di negara-negara seperti Malaysia, Vietnam dan Brunei yang bakal membenarkan kebebasan untuk 'pekerja berpersatuan' dan 'gaji minimum' sebagai hak mereka. TPPA menggariskan peraturan yang lebih menyeluruh kepada tenaga buruh dan alam sekitar, berbanding perjanjian sebelumnya seperti *North American Free Trade Agreement* (NAFTA). Perjanjian TPP walau bagaimanapun mempunyai persamaan yang sedikit pada sudut piawaiannya jika dibandingkan dengan NAFTA. NAFTA tidak mengandungi sebarang peruntukan buruh dan peruntukan buruh hanya dimasukkan dalam perjanjian sampingan yang dikenali sebagai Perjanjian Amerika Utara Kerjasama Buruh (NAALC) (UNDP 2015).

TPPA menitikberatkan Hak Harta Intelek (IP) dan menetapkan komitmen yang lebih besar ke arah penguatkuasaannya. Ia juga menetapkan piawaian baru seperti akses kepada rangkaian telekomunikasi, larangan tarif ke atas perdagangan elektronik, had sekatan ke atas pemindahan data dan lain-lain. Perjanjian ini juga meletakkan kedudukan Perusahaan Milik Negara (SOEs) dengan lebih jelas di bawah peraturan antarabangsa bagi memastikan pembelian dan jualan mereka adalah secara komersial, termasuk perkhidmatan eksport dan juga pelaburan asing negara keahlian TPPA. Ia turut mempunyai bab khas mengenai kemudahan perdagangan dan Perusahaan Kecil dan Sederhana (SMEs). Banyak peruntukan di bawah TPPA adalah tertakluk dan dikuatkuasakan di bawah Mekanisme Penyelesaian Pertikaian (DSM). Sebahagian peruntukan dibawah TPPA jika dilihat pada skopnya secara lebih luas seperti buruh, alam sekitar, farmaseutikal dan syarikat milik negara (SOEs) memerlukan reformasi secara menyeluruh dan akan memberi cabaran besar kepada kebanyakan negara keahlian TPPA (Lakatset al. 2016).

Kesatuan Eropah (EU) dan Amerika Syarikatsememangnya terkenal mempunyai piawaian buruh yang berada pada aras tertinggi di dunia. TPPA memberi peluang kepada pemain utama dalam perdagangan mereka untuk membangunkan rangka kerja yang bukan sahaja mencerminkan piawaian buruh yang tinggi tetapi menguatkan kapasiti kolektif mereka untuk menangani kebimbangan buruh di berpuluh-puluh negara membangun yang mempunyai hubungan perdagangan dan pelaburan dengan Amerika Syarikat dan EU. TPPA juga secara tidak langsung dilihat seakan memberi peluang yang sebenar dalam meraih keuntungan serta penambahbaikan terhadap perlindungan hak pekerja seperti yang dinyatakan oleh Amerika Syarikat. TPPA juga bakal menjana pertumbuhan pasaran bagi kategori servis, barangan dan juga komitmen yang tinggi terutamanya pada aspek buruh. Pasaran baru yang dijana melalui TPPA ini secara amnya dilihat seakan memberi kemudahan dan keuntungan kepada pasaran buruh dan produk buatan US, akan tetapi dengan TPP juga pertumbuhan pasaran Malaysia dapat dijana daripada ketinggalan disebabkan faktor saingan di peringkat global (Rashmi 2015).

TPPA juga dilihat sebagai pemangkin kepada pergerakan negara China yang sudah mula menguasai ekonomi dunia terutama melalui pengeksportan pelbagai jenis barangan. China mempunyai kelebihan tenaga buruh yang ramai dan murah. Akibatnya barangan buatan China menjadi murah dan mampu dibeli oleh ramai pengguna di seluruh dunia. China juga sudah menguasai banyak sektor perkhidmatan dan kontrak di pelbagai negara. Selain itu, banyak pembuat barangan berjenama di negara Eropah memberikan lesennya kepada pengilang di China untuk mengeluarkan barangan berjenama bagi mengurangkan kos pembuatan. Natiujahnya China semakin menjadi kuasa besar ekonomi dan keadaan ini amat dibimbangi oleh Amerika Syarikat. Justeru, TPPA menjadi satu wadah baru bagi US menyekat atau mengimbangi kemaraan China dalam dunia ekonomi.

BAB BURUH DALAM PERJANJIAN PERKONGSIAN TRANSPASIFIK (TPPA)

Salah satu isu yang menjadi kontroversi yang melibatkan negara-negara keahlian TPPA adalah berkait dengan skop dan peruntukan yang ditetapkan secara khusus dalam memelihara hak pekerja. Sebelum ini, penyokong kuat yang mendukung hak

pekerja seperti kesatuan sekerja dan pertubuhan bukan kerajaan (NGO) tertentu menyatakan kerisauannya terhadap kegagalan melindungi dan melaksanakan hak-hak pekerja termasuk rundingan dari pekerja yang boleh membawa kepada penggajian pada kadar rendah dan suasana kerja yang teruk. Ini akan menyebabkan pekerja berada dalam keadaan daya saing yang tidak sihat kerana mereka terpaksa bersaing berdasarkan piawaian buruh yang rendah dari sudut amalan pekerjaan di tempat kerja (Fergusson et al. 2015). Peruntukan buruh dalam TPPA bertujuan untuk menangani kebimbangan terhadap hak-hak perlindungan hak-hak pekerja yang terjejas oleh Perjanjian Perdagangan Bebas (FTA). TPPA dan kebanyakan FTA US yang terkini telah memasukkan peruntukan buruh dalam kandungan perjanjiannya yang tertakluk kepada prosedur dan proses DSM dalam perjanjian TPPA tersebut. TPPA mewajibkan pihak-pihak untuk mengesahkan obligasi pematuhan dan menerima pakai serta menguatkuasakan undang-undang supaya selaras dengan prinsip buruh antarabangsa yang tertentu. Negara keahlian TPPA juga bertanggungjawab menguatkuasakan undang-undang buruh supaya selaras dengan kehendak perdagangan dan pelaburan. Dengan kata lain, negara anggota tidak boleh mengetepikan atau mengurangkan piawaian atau undang-undang buruhtempatan untuk menarik perdagangan dan pelaburanasing (Fergusson et al. 2015).

Pentadbiran Obama dalam TPPA menghendaki negara-negara untuk bertanggungjawab 'menerima pakai dan mengekalkan' dengan mengamalkan hak-hak asas pekerja dalam undang-undang mereka seperti yang diperuntukkan dalam Deklarasi 1998 Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) bagi Prinsip dan Hak Asasi Pekerja di Tempat Kerja. Pekerja hendaklah mempunyai hak untuk kesatuan sekerja, perundingan bersama, bebas daripada buruh paksa dan buruh kanak-kanak, serta bebas

daripada sebarang bentuk diskriminasi dalam pekerjaan. TPPA bertujuan untuk menjadikan Deklarasi Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) sebagai obligasi pematuhan ke atas negara ahli TPPA dengan meletakkan undang-undang domestik berada selaras dengan piawaian dan penguatkuasaannya yang ditetapkan di peringkat antarabangsa. Pengharmonian piawaian buruh dalam TPPA bakal mendatangkan implikasi besar kepada negara-negara membangun yang terlibat seperti Malaysia, Mexico, Peru, dan Vietnam. Sekiranya terdapat negara yang gagal memelihara hak-hak asasi tersebut maka negara tersebut akan tertakluk di bawah proses dan Peruntukan Mekanisme Penyelesaian Pertikaian (DSM) seperti yang termaktub di bawah perjanjian TPP (*The Office of The United States Trade Representative; Department of Labor of United States 2015*).

TPPA memperuntukkan bahawa prinsip utama pekerjaan yang disediakan oleh Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) hendaklah diterima pakai dengan mengekalkan undang-undang domestik yang selaras dengan piawaian buruh di peringkat antarabangsa. TPPA juga telah menetapkan keperluan pematuhan yang berasingan kepada Vietnam, Malaysia, Brunei dan negara-negara yang menjadi perhatian US dalam aspek perlindungan buruh. Sekiranya piawaian buruh tidak dipatuhi, impaknya adalah dengan tidak menggalakkan produk import yang dihasilkan oleh negara berkaitan, misalnya jika berlaku amalan buruh paksa. TPPA membantu menambahbaik keadaan pekerja dinegara anggota TPPA secara langsung dengan cara menguatkuasakan obligasi tersebut ke atas negara berkenaan di mana pematuhan piawaian instrumen antarabangsa berhubung perlindungan hak pekerja perlu dilakukan.

Berdasarkan kepada Teks Perjanjian TPP, berikut adalah carta bagaimana TPPA melindungi hak pekerja berdasarkan hak buruh yang dilindungi secara keseluruhan:

Bil	Hak-Hak Buruh Khusus yang Dilindungi di bawah TPPA
1	Melindungi hak kebebasan buruh untuk membina kesatuan dan rundingan.
2	Menghapuskan sebarang bentuk eksploitasi buruh kanak-kanak dan buruh paksa.
3	Melindungi buruh daripada diskriminasi pekerjaan.
4	Menetapkan undang-undang untuk menyediakan keadaan dan persekitaran yang bersesuaian berkaitan kadar gaji, tempoh bekerja dan keselamatan dan kesihatan di tempat kerja.
5	Memerangi barangan perdagangan yang dihasilkan oleh buruh paksa dalam negara keahlian TPP dan negara bukan ahli.
6	Membina ruang yang jelas dan telus bagi proses penubuhan kesatuan sekerja.

- 7 TPP juga memasukkan komitmen komprehensif secara berasingan bersama Vietnam, Malaysia dan Brunei bagi memastikan pematuhan piawaian buruh yang tinggi dalam TPP.
- 8 Mexico juga sedang membangunkan dan mereformasikan sistem buruhnya termasuk memberikan perlindungan yang lebih baik bagi rundingan kesatuan sekerja dalam sistem pentadbiran keadilan buruhnya.
- 9 TPP memasukkan peruntukan buruh yang terkuat dan terkhusus dalam sejarah bagi mana-mana perjanjian perdagangan.
- 10 TPP adalah rundingan seakan NAFTA yang meletakkan hak asasi buruh dalam teras perjanjian perdagangan dan membela hak buruh dengan penguatkuasaan melalui DSM yang sama sebagai kewajipan termasuk untuk mengenakan halangan perdagangan.
- 11 Hak-hak tersebut adalah termasuk hak kesatuan sekerja, hak rundingan, halangan dan penghapusan sebarang bentuk buruh kanak-kanak dan buruh paksa, perlindungan daripada diskriminasi pekerjaan dan buat pertama kalinya hak-hak ini diletakkan dalam perjanjian perdagangan dan negara keahlian TPP hendaklah menerima pakai undang-undang berkaitan kadar gaji minimum, waktu bekerja, keselamatan dan kesihatan di tempat kerja.
- 12 Vietnam, Malaysia dan Brunei yang buat kali pertamanya menjadi pihak-pihak kepada perjanjian perdagangan bersama US. TPP memperuntukkan bahawa reformasi buruh secara khusus sebagai komitmen adalah sebagai kewajipan terhadap TPP dan tertakluk dibawah DSM.
- 13 TPP meletakkan penguatkuasaan hak buruh secara menyeluruh yang tidak hanya pada US, akan tetapi melibatkan keseluruhan negara keahlian TPP yang wajib menguatkuasakan hak buruh seperti yang terkandung dalam perjanjian. Penguatkuasaan secara khusus pada Bab Buruh dalam Perjanjian TPPA ini dilihat akan menjadi satu piawaian baru di peringkat global bagi perjanjian perdagangan.

Sumber: Teks Penuh Perjanjian TPP, (*United States Trade Representative 2016*).

IMPLIKASI TPPA KEPADA PERUNDANGAN BURUH DI MALAYSIA

Negara keahlian TPPA berada dalam proses untuk menambahbaik perundangan dan juga sistem pentadbiran buruh mereka dengan menerima pakai dan mengekalkan Hak Asasi Pekerja berdasarkan kepada Deklarasi ILO 1998. Ini termasuk penghapusan segala jenis ketidakadilan seperti buruh paksa, buruh kanak-kanak dan juga sebarang undang-undang berkaitan buruh hendaklah mematuhi piawaian seperti persekitaran kerja yang baik, hak untuk bersatu dengan kesatuan sekerja, penghapusan diskriminasi pekerjaan, keselamatan dan kesihatan di tempat kerja, dan mengekalkan ketetapan bagi kadar gaji minimum dan waktu bekerja. Pematuhan kepada piawaian buruh dan hak buruh dapat memastikan kadar perlindungan yang lebih baik, persekitaran kerja yang baik yang akan menghasilkan peningkatan produktiviti dan persaingan yang sihat.

Malaysia perlu meminda lapan undang-undang sebagai pematuhan kepada perjanjian TPP. Faedahnya dalam jangka masa yang panjang ia mampu meningkatkan persepsi awam kepada piawaian buruh Malaysia yang lebih baik. Walaupun terdapat jurang dan perbezaan yang besar diantara obligasi yang ditetapkan oleh TPPA dengan amalan perundangan Malaysia terkini, perjanjian TPP tidak menghalang Malaysia untuk mengimplementasi ketetapan dan perundangan domestik sebagai perlindungan berdasarkan kepada artikel 19.3.2 (Artikel 19.3.2

TPPA 2015). Malaysia perlu meminda sembilan undang-undang dalam hal yang berkaitan dengan buruh paksa dan kebebasan bersatu. Kebenaran untuk menubuhkan kesatuan sekerja akan memberi kesan negatif kepada kebanyakan majikan di Malaysia (Malaysian Employers Federation 2013) dan majoriti syarikat tidak mempunyaikesatuan sekerja dan majoriti majikan juga tidak membenarkannya (Asia Pacific Migration Network 2016). Oleh itu kerajaan disarankan untuk mengkaji langkah-langkah bagi mengurangkan risiko tersebut dan penulis berpendapat Kerajaan masih dapat mengekalkan kawalan ke atas pembentukan kesatuan-kesatuan baru (*Institute of International and Strategic Studies 2016*)

PERJANJIAN TPP DAN PERUNDANGAN BURUH DI MALAYSIA

Perjanjian TPP mengandungi peruntukan bagi membela hak dan kebajikan pekerja seperti gaji minimum serta piawaian keselamatan dan kesihatan yang telah pun dilaksanakan oleh Kerajaan. Kemasukan pekerja asing, termasuk golongan profesional akan terus dikawal menggunakan peruntukan undang-undang dan peraturan sedia ada. Piawaian buruh yang diperkenalkan dalam bab buruh TPP adalah merupakan salah satu kelebihan yang akan dinikmati oleh US memandangkan piawaian tersebut adalah Pro-US disebabkan US tidak mempunyai halangan yang besar bagi perkara berkaitan buruh

dan ini menyebabkan risiko kepada kurangnya pemerhatian terhadap kesan kepada peruntukan di bawah bab buruh (William 2011).

Aspek penguatkuasaan telah diberi penekanan penting dalam Bab Buruh terutamanya pada hak buruh. Setiap negara TPPA dikehendaki menguatkuasakan secara menyeluruh undang-undang perburuhannya. Obligasi itu tidak hanya terbatas kepada aktiviti

penguatkuasaan sahaja tetapi turut menghendaki setiap negara untuk menyediakan bilangan pegawai-pegawai penguatkuasa buruh dan belanjawan yang mencukupi (*Ministry of Trade and Industry*2016). Obligasi yang diletakkan dibawah Bab Buruh oleh perjanjian TPP adalah berkaitan dengan amalan perdagangan dan pelaburan berdasarkan kepada ketetapan yang digariskan oleh Deklarasi 1998 ILO.

JADUAL 1. Perbezaan diantara piawaian TPPA dan Amalan Perundangan Buruh di Malaysia

Obligasi di bawah Bab Buruh, TPPA	Kedudukan Malaysia Terkini	Impak kepada Perundangan Malaysia	
		Positif	Negatif
Kebebasan Berpersatuan (Freedom of Association)			
Pertubuhan banyak kesatuan adalah dibenarkan dalam suatu industry yang serupa	Hanya satu kesatuan dibenarkan dalam suatu industry yang serupa		✓
Pekerja tidak boleh dihalang untuk memegang apa-apa jawatan dalam kesatuan	Pekerja Asing dihalang daripada memegang jawatan dalam mana-mana organisasi		✓
Pekerja dibenarkan untuk menjadi ahli bagi banyak persatuan	Penubuhan kesatuan dan keahliannya adalah terhad kepada Pekerjaan, Perdagangan, dan Industri yang serupa sahaja.		✓
Penghapusan Buruh Paksa (Forced Labour)			
Malaysia hendaklah menghapuskan Buruh Paksa dan meminda Perundangan yang terdapat unsur Buruh Paksa.	Malaysia tidak mematuhi secara keseluruhan prinsip dan pembelaan hak ini. Terdapat unsur buruh paksa dalam perundangan seperti Akta Kerja 1955, Ordinan Buruh Sabah, Ordinan Buruh Sarawak, Akta Antipemerdagangan Orang dan Antipenyeludupan Migran 2007	✓	
Penghapusan Buruh Kanak-Kanak (Child Labour)			
Buruh kanak-kanak hendaklah dihapuskan dan tidak dibenarkan dibawah Bab Buruh TPP	Malaysia telahpun menggubal beberapa bentuk undang-undang untuk memenuhi syarat yang ditetapkan oleh TPP seperti Ordinan Buruh Sabah, Ordinan Buruh Sarawak dan Akta Kanak-Kanak dan Orang Muda (Pekerjaan) 1966.	✓	
Penghapusan Diskriminasi Pekerjaan			
Malaysia hendaklah menghapuskan Diskriminasi Pekerjaan dan meminda Perundangan yang terdapat unsur Diskriminasi dalam pekerjaan	Malaysia tidak mematuhi secara keseluruhan prinsip dan pembelaan hak ini. Terdapat unsur diskriminasi dalam perundangan seperti Akta Kerja 1955, Ordinan Buruh Sabah, Ordinan Buruh Sarawak,	✓	
Menerima Pakai dan Mengekalkan Peraturan Berkaitan Kadar Gaji Minimum, Jam Bekerja, Keselamatan dan Kesihatan di Tempat Kerja			
Malaysia hendaklah menerima pakai dan memelihara hak buruh bagi ketiga-tiga kategori.	Malaysia telahpun memenuhi syarat-syarat tersebut. Malaysia telah menggubal undang-undang berkaitan Perintah Gaji Minimum dan Akta Kerja yang bersifat patuh pada syarat tersebut. Jabatan Keselamatan dan Kesihatan Pekerjaan	✓	

Sumber: *Study on Potential Economic Impact of TPPA on the Malaysian Economy and Selected Key Economic Sectors* oleh Unit Peneraju Agenda Bumiputera (TERAJU) dan pwc Advisory Services Sdn Bhd, *National Interest Analysis of Malaysia's Participation In The Trans-Pacific Partnership* oleh *Institute of Strategic and International Studies (ISIS) Malaysia*

KEDUDUKAN MALAYSIA SEBAGAI NEGARA KEAHLIAN PERTUBUHAN BURUH ANTARABANGSA (ILO)

Berdasarkan Teks Perjanjian TPP, Bab Buruh dengan jelas memperuntukkan bahawa negara keahlian TPP adalah wajib untuk menerima dan menggunakan Hak-Hak Buruh seperti yang termaktub di bawah Deklarasi 1998 (ILO). Deklarasi ini memelihara dan melindungi hak buruh merangkumi aspek Hak Asasi/Fundamental Buruh. Hak Asasi Buruh yang terangkum dalam Deklarasi tersebut adalah

penghapusan segala jenis ketidakadilan seperti buruh paksa, buruh kanak-kanak, hak untuk berpersatuan bersama kesatuan sekerja, penghapusan diskriminasi pekerjaan, hak keselamatan dan kesihatan di tempat kerja, hak bagi kadar gaji minimum dan waktu bekerja. Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) menyediakan 8 Fundamental Konvensyen yang berkaitan dengan hak buruh.

Jadual 2 berikut merupakan senarai negara keahlian perjanjian TPP yang mempunyai obligasi tertentu berdasarkan konvensyen fundamental di bawah Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO):

JADUAL 2. Senarai ratifikasi Konvensyen Fundamental di bawah Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) oleh negara keahlian TPP

Negara	Kebebasan Berpersatuan		Buruh Paksa		Diskriminasi		Buruh Kanak-Kanak	
	C087	C098	C029	C105	C100	C111	C138	C182
Amerika Syarikat	X	X	X	1991	X	X	X	1999
Australia	1973	1973	1932	1960	1974	1973	X	2006
Brunei	X	X	X	X	X	X	2011	2008
Kanada	1972	X	2011	1959	1972	1964	X	2000
Chile	1999	1999	1933	1999	1971	1971	1999	2000
Vietnam	X	X	2007	X	1997	1997	2003	2000
Singapura	X	1965	1965	X	2002	X	2005	2001
Peru	1960	1964	1960	1960	1960	1970	2002	2002
New Zealand	X	2003	1938	1968	1983	1983	X	2001
Mexico	1950	X	1934	1959	1952	1961	2015	2000
Malaysia	X	1961	1957	1958	1997	X	1997	2000
Jepun	1965	1953	1932	X	1967	X	2000	2001

Sumber: Konvensyen Fundamental, Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) 2016

Perjanjian TPP tidak mewajibkan negara keahliannya untuk meratifikasi keseluruhan Fundamental Konvensyen sebagai obligasi pematuhan kepada TPP dalam berdagang, pelaburan dan sebagainya. Akan tetapi, piawaian yang ditetapkan oleh TPP untuk mematuhi dan menerimapakai Deklarasi 1998 (ILO) pada prinsip asasnya untuk melindungi hak pekerja. Jika dilihat pada status US berdasarkan carta diatas, US merupakan negara yang hanya bersetuju dan ratifikasi bagi dua Fundamental Konvensyen sahaja walhal US merupakan negara yang berpotensi untuk meraih keuntungan yang lebih hasil daripada TPP berbanding dengan Malaysia yang telah meratifikasi sebanyak 6 Fundamental Konvensyen daripada 8 keseluruhannya. Syarat yang dikenakan oleh TPP untuk kesemua negara keahliannya meminda dan menggubal undang-undang bagi mematuhi Deklarasi 1998 (ILO) adalah bertujuan untuk

menjaga kebajikan dan hak pekerja US. Senario ini menunjukkan bahawa negara keahlian TPP akan mengikut corak dan sistem pentadbiran Buruh US di bawah TPP.

Akan tetapi piawaian buruh yang ditetapkan menjadi satu tanda tanya yang jelas akan keberkesannya berdasarkan kepada impak perjanjian perdagangan sebelumnya yang tidak dapat melindungi hak buruh apabila menyoroti semula Perjanjian Bipartisan pada 10 Mei 2007 (Celeste et al.2016).Berdasarkan kepada *The International Trade Union Confederation* (ITUC), Malaysia berada pada kategori yang tidak mempunyai sebarang jaminan bagi pekerja-pekerja di Malaysia manakala US berada pada tahap pencabulan hak pekerja secara sistematik. ITUC merupakan satu pertubuhan antarabangsa yang menyenaraikan dan menilai serta memberikan tahap yang bersesuaian bagi

negara yang dinilai untuk kategori pekerja melalui Indeks Hak Global (*Global Rights Index*). Jadual 3 berikut menunjukkan kedudukan negara keahlian

TPP di bawah penilaian ITUC terhadap pencabulan hak pekerja bagi tahun 2015 dan 2016 sebagai perbandingan.

JADUAL 3. Kedudukan Tahap Pencabulan Hak Pekerja Negara Keahlian TPP

2015			2016		
Bil	Negara	Penilaian Kedudukan	Bil	Negara	Penilaian Kedudukan
1	Amerika Syarikat	4	1	Amerika Syarikat	4
2	Australia	3	2	Australia	3
3	Kanada	3	3	Kanada	2
4	Chile	3	4	Chile	3
5	Singapore	3	5	Singapore	3
6	Peru	4	6	Peru	3
7	Mexico	4	7	Mexico	4
8	Brunei	Tidak Disenarai Indeks	8	Brunei	Tidak Disenarai Indeks
9	Vietnam		9	Vietnam	5
10	Malaysia	5	10	Malaysia	4
11	Jepun	2	11	Jepun	2
12	New Zealand	2	12	New Zealand	2

Sumber: *ITUC Global Rights Index (International Trade Union Confederation, 2015; 2016)*.

Aras penilaian ITUC adalah seperti berikut:

Aras Penilaian	Penilaian Terhadap Negara oleh ITUC
5+	Tiada Jaminan Hak Disebabkan Kegagalan Kedaulatan Undang-Undang
5	Tidak Jaminan Hak
4	Pencabulan Hak Secara Berkala
3	Pencabulan Secara Tetap
2	Pencabulan Hak Secara Berulangan
1	Pencabulan Hak yang Jarang Sekali Berlaku

Sumber: *The 2015 ITUC Global Rights Index dan The 2016 ITUC Global Rights Index (International Trade Union Confederation, 2015; 2016)*.

Jika dilihat pada Jadual 3 seperti di atas, Jadual tersebut menunjukkan bahawa kebanyakan negara perjanjian TPP mencabuli hak pekerja mereka pada dasarnya. Perbezaannya adalah pada tahap pencabulan yang dilakukan oleh negara tersebut. US merupakan tonggak utama dalam perjanjian TPP dalam menghasilkan dan meraih keuntungan serta laporan dan indeks ITUC menunjukkan bahawa US berada pada tahap yang mencabuli hak pekerja mereka dan kekal pada kedudukan yang sama bagi kedua-dua tahun seperti yang tertera dalam jadual. Manakala Malaysia pula menunjukkan perubahan dan penambahbaikan dengan berada di carta yang lebih baik pada tahun 2016 jika dibandingkan dengan 2015. Berdasarkan jadual di atas, corak perdagangan TPP adalah Pro-US memandangkan Malaysia, Mexico, Vietnam, Brunei terpaksa

meminda beberapa perundangan buruh mereka bagi tujuan memelihara dan melindungi pekerja dan ini akan mendatangkan masalah kepada beberapa negara keahlian TPP seperti Malaysia, Mexico, Brunei dan Vietnam yang secara langsung mengamalkan diskriminasi pekerjaan dan terdapat hak-hak buruh yang tidak dilindungi terutamanya pada isu pemerdagangan manusia (Sharon Anglin Treat, 2015). Pada masa yang sama juga, Malaysia, Brunei, Mexico dan Vietnam turut mempunyai Pelan Tindakan Buruh bersama US bagi meminda undang-undang buruh yang berkaitan walhal kebajikan dan hak buruh yang menjadi amalan buruh US berada pada tahap yang sama dengan Malaysia dengan merujuk pada jadual da naras penilaian di atas.

ISU & CABARAN UTAMA PERUNTUKAN BURUH BAGI KEDUDUKAN MALAYSIA

Implementasi sistem pendaftaran migrasi buruh telah dilaksanakan secara efisien bermula pada 1995 yang menjadi titik tolak kepada keperluan pekerja asing dalam sektor perburuhan Malaysia dalam pelbagai sektor (Diana & Teuku 2001). Tenaga buruh merupakan sumber utama dalam menghasilkan dan menyumbang kepada produktiviti dalam ekonomi seperti sektor perkilangan dan perkhidmatan. Produktiviti yang efektif bermaksud banyak hasil yang diperolehi daripada sumber yang sama bagi proses pengeluaran (Yusri, Baba & Ahmad Rasdan 2013). Penerimaan Deklarasi ILO 1998 untuk menghapuskan sekatan bagi keahlian dalam kesatuan sekerja¹ dan hak untuk membuat bantahan² boleh meningkatkan risiko pada gangguan produktiviti yang berpunca dari permasalahan buruh walaupun undang-undang dan pentadbiran buruhsembilan boleh digunakan sebagai perlindungan. Risiko terhadap gangguan produktiviti di Malaysia berpotensi tinggi dan sukar untuk ditangani sekiranya Malaysia masih tidak melakukan usaha yang padu untuk menyelesaikan permasalahan pendatang asing tanpa izin di negara ini (Bank Dunia 2015). Pendatang asing tanpa izin berkemungkinan dapat berkompromi dan mengambil bahagian bersama rakannya yang berstatus sah dari sudut undang-undang dan berpotensi untuk menyebabkan pergolakan sosial (*The Associated Chinese Chambers of Commerce and Industry of Malaysia* (ACCCIM 2015).

Malaysia juga berdepan cabaran untuk patuh kepada obligasi di bawah bab buruh dengan meminda Sembilan Perundangan berkaitan buruh (Pelan Tindakan Buruh Malaysia-US TPP 2015). Sembilan perundangan tersebut (Firdaos et al. 2015) adalah seperti berikut:

1. Akta Kerja 1955
2. Akta Kesatuan Sekerja 1959
3. Akta Kanak-Kanak dan Orang Muda (Pekerjaan) 1966
4. Akta Pasport 1966 (Peraturan Pelaksanaan)
5. Akta Hubungan Industri 1967
6. Ordinan Buruh Sabah (Cap 67)
7. Ordinan Buruh Sarawak (Cap 76)
8. Akta Agensi Pekerjaan Swasta 1981
9. Akta Standard-Standard Minimum Perumahan dan Kemudahan Pekerja, 1990

Di antara peruntukan yang perlu dipinda ialah berhubung hak berkesatuan— misalnya mengenai kewajipan mendaftar kesatuan sekerja, keperluan keanggotaan kesatuan dalam industri dan pekerjaan yang serupa, hak budibicara Ketua Pengarah (KP) dan Menteri yang luas berhubung pendaftaran, penggantungan dan pembatalan kesatuan, syarat dan halangan mogok, hak pekerja asing menubuh dan menyertai kesatuan sekerja, hak pekerja asing kepada perlindungan sosial pekerja, diskriminasi dalam pekerjaan misalnya semasa berlaku ‘retrenchment’. ILO melalui Committee on Freedom of Association pernah menegur Kerajaan Malaysia berhubung beberapa perkara hak buruh dan kebebasan berkesatuan yang bertentangan dengan konvensyen ILO (Kamal Halili, 1996; 2002); justeru ia boleh dijadikan asas kepada pindaan perundangan buruh Malaysia supaya selaras dengan peruntukan TPPA. Pelanggaran piawaian buruh ILO oleh Malaysia kebanyakannya berdasarkan konvensyen No 87. Malaysia tidak meratifikasi konvensyen tersebut.

Sebagai contoh di antara seksyen berkaitan kesatuan sekerja yang perlu dipinda kerana bertentangan dengan Konvensyen 87 ILO seperti dalam Jadual 4 berikut:

JADUAL 4. Konvensyen 87 ILO

Seksyen & Statut	Perkara	Konvensyen ILO
8, AKS	Pendaftaran wajib bagi kesatuan sekerja	Art. 2 Konvensyen 87
12(2) & (3), AKS	Kuasa budibicara KP menolak pendaftaran kesatuan sekerja	Art. 2, Konvensyen 87
15, AKS	Pembatalan atau penarikan balik sijil kesatuan sekerja oleh KP	Art. 4, Konvensyen 87
17, AKS	Penggantungan cawangan kesatuan sekerja oleh KP	Art. 4, Konvensyen 87
18, AKS	Penggantungan kesatuan sekerja oleh Menteri	Art. 4, Konvensyen 87

Disamping itu, Berdasarkan kepada Deklarasi Pertubuhan Buruh Antarabangsa 1998, setiap

pekerja hendaklah tidak didiskriminasi oleh majikan dan hak mereka adalah termaktub di bawah lapan

konvensyen utama Pertubuhan Buruh Antarabangsa. Antara implikasi utama kepada Malaysia adalah amalan diskriminasi oleh Kerajaan Malaysia dan majikan terhadap Pekerja Asing yang bercanggah dengan prinsip asas Deklarasi Pertubuhan Buruh Antarabangsa 1998. Jadual 5 di bawah menunjukkan kedudukan Malaysia terhadap konvensyen utama dan asas yang memperuntukan Hak Buruh tanpa mengambil kira status pekerja sama ada warganegara atau pekerja asing.

Senarai konvensyen di bawah merupakan konvensyen yang memperuntukkan keselamatan sosial pekerja tanpa mengira status warganegara ataupun pekerja asing. Walaupun Malaysia bukan negara keahlian bagi kesemua konvensyen dalam Jadual 5 di bawah, perlindungan keselamatan sosial di Malaysia memberi perlindungan kepada warganegara dan terdapat amalan diskriminasi terhadap perlindungan keselamatan sosial bagi pekerja asing di Malaysia. TPPA meletakkan piawaian Buruh yang tinggi dengan bersandarkan kepada

Deklarasi Pertubuhan Buruh Antarabangsa 1998. Amalan undang-undang dan polisi keselamatan sosial sedia ada di Malaysia untuk pekerja asing adalah tidak menepati aras Piawaian Buruh Antarabangsa.

Jadual 6 di bawah menunjukkan kedudukan Malaysia terhadap Konvensyen Utama Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) terhadap pekerja asing. Malaysia meratifikasi Konvensyen No.19 dan Konvensyen tersebut meletakkan obligasi untuk memberikan perlindungan dan layanan yang sama rata bagi pampasan terhadap kemalangan semasa tempoh bekerja. Pekerja asing di Malaysia diberikan kadar pampasan yang berbeza dan jauh lebih rendah dengan pekerja tempatan sekiranya berlaku kecederaan atau kemalangan di tempat kerja. Amalan ini merupakan diskriminasi terhadap kadar perlindungan dan layanan sama rata keselamatan sosial pekerja asing yang menjadi obligasi Malaysia setelah meratifikasi Konvensyen tersebut.

JADUAL 5. Senarai Ratifikasi Malaysia terhadap Konvensyen Utama Berkaitan Keselamatan Sosial oleh Pertubuhan Buruh Antarabangsa

Medical care		Sickness benefit		Unemployment benefit		Old-age benefit		Employment injury benefit		Family benefit	Maternity benefit		Invalidity benefit		Survivors' benefit	
C102	C130	C102	C130	C102	C168	C102	C128	C102	C121	C102	C102	C183	C102	C128	C102	C128
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Sumber: International Labour Standards on Social Security, International Labour Organization (ILO) 2017.

JADUAL 6. Senarai Ratifikasi Malaysia terhadap Konvensyen Utama Hak Pekerja Asing oleh Pertubuhan Buruh Antarabangsa

Equality of Treatment (Social Security)		Maintenance of Social Security Rights		Equality of Treatment(Accident Compensation)		Maintenance of Migrants' Pension Rights	
C118		C157		C019		C048	
X		X				X	

Sumber: NORMLEX (Information System on International Labour Standards) Social Security for Migrant Workers, International Labour Organization (ILO) 2017.

Selain itu, Malaysia juga bertanggungjawab untuk menambahbaik dan meningkatkan penguatkuasaan sistem pentadbiran dan perundangan buruh berdasarkan beberapa aspek (*Ministry of Human Resources* 2016) seperti berikut:

1. Meningkatkan Sumber Produktiviti Buruh.
2. Meningkatkan pemeriksaan dan pemantauan buruh.

3. Menyemak semula prosedur bagi penguatkuasaan dan pemeriksaan buruh.
4. Meningkatkan dan menyediakan latihan atau program bersama ILO bagi menambahbaik sistem pemantauan buruh.

Di samping itu, Malaysia juga hendaklah bertindak dari semasa ke semasa untuk meningkatkan kesedaran

dan fahaman pekerja terhadap undang-undang buruh bagi memastikan Malaysia sentiasa berada dalam tahap piawaian seperti yang ditetapkan oleh TPPA. Tindakan perunding Malaysia yang membenarkan dan mencapai kata sepakat untuk meletakkan *Malaysia-United States Labour Consistency Plan* sebagai obligasi kepada kerajaan Malaysia menyebabkan kerajaan Malaysia bertanggungjawab untuk meminda 9 perundangan buruh buruh yang berkaitan (Pelan Tindakan Buruh Malaysia-United States TPP 2015). Akibatnya, Malaysia akan meminda 9 perundangan tersebut dan corak perundangan buruh Malaysia akan mengikuti corak perundangan buruh US bagi mematuhi syarat TPPA berdasarkan Deklarasi 1998 (ILO) iaitu dengan membenarkan penubuhan kesatuan sekerja secara menyeluruh sama ada untuk pekerja asing ataupun pekerja tempatan. Pendekatan Malaysia yang meletakkan kedudukan polisi Malaysia sebagai aspek yang boleh dikompromi dalam rundingan TPPA bersama United States (Gallagher et al. 2013) berkaitan buruh menyebabkan natijahnya Malaysia akan mengikuti perundangan buruh US yang bercirikan Deklarasi 1998 (ILO) dan ini akan membawa satu perubahan baru kepada Malaysia bagi tujuan perundingan perjanjian perdagangan di masa hadapan.

KESIMPULAN

Perjanjian TPP bakal meraih keuntungan ekonomi bagi negara keahliannya. Akan tetapi cabaran perundangan buruh adalah besar dan hendaklah ditangani dengan segera bagi memastikan obligasi pematuhan Malaysia dibawah TPPA dalam isu buruh selari dengan ketetapan Deklarasi 1998 (ILO) dan juga Bab Buruh di bawah TPPA. Terdapat kesan positif dan negatif pada perundangan buruh Malaysia terutamanya pada isu Hak Berpersatuan bersama Kesatuan Sekerja. Membenarkan pekerja asing untuk menubuhkan kesatuan mereka sendiri boleh merumitkan keadaan bagi kerajaan Malaysia. Kemungkinan pekerja asing memegang jawatan tinggi dalam kesatuan sekerja sedia ada juga boleh merupakan cabaran baru kepada kerajaan. Begitu juga pemansuhan hak budibicara eksekutif dalam perundangan kesatuan sekerja dan perhubungan perusahaan di Malaysia adalah sesuatu yang asing kepada budaya dan sistem politik negara ini. Bagi tempoh jangka masa panjang TPPA berpotensi mendatangkan kesan positif kepada sistem pentadbiran dan perundangan buruh di Malaysia setelah melalui proses penambahbaikan.

Walaubagaimanapun akan terdapat kesan negatif untuk jangka masa pendek kepada perundangan buruh Malaysia apabila Malaysia terpaksa meminda beberapa perundangan berkaitan dengan buruh, iaitu sebanyak 9 buah statut, yang melibatkan kos secara langsung dan tidak langsung kepada kerajaan Malaysia yang memerlukan perubahan untuk menerima pakai Deklarasi 1998 (ILO).

NOTA

- ¹ Kesan yang berpotensi berlaku adalah seperti National Union of Plantation Workers vs Dynamic Plantations in 2002 yang berlaku disebabkan diskriminasi kenaikan gaji kepada pekerja asing yang melibatkan Sek 17 (1) Akta Hubungan Industri 1967 di Mahkamah Industri.
- ² Malaysia dianggarkan mengalami kerugian sebanyak \$ 300 juta USD disebabkan gangguan produktiviti oleh pekerja berdasarkan impak untuk seminggu di *Plantation Groups* di Malaysia dan impak untuk 10 hari pada gangguan produktiviti sektor automotif. Lihat *Bloomberg, MAA Market Review 2014, PwC Analysis*.

RUJUKAN

- Drake, C., Herrnstadt, O., Beachy, B., Solomon, I., Club, S., Woodall, P., Corbo, T., Sutton, M., Malcolm, J., Kilic, B., Wallach, L., van Giesen, R., Maybarduk, P. & Kilic, B. 2015. Initial Analyses of Key TPP Chapters, Public Citizen's Global Trade Watch (GTW). <https://www.citizen.org/documents/analysis-tpp-text-november-2015.pdf>. Diakses pada: 30 September 2016.
- Cimino-Isaacs, C. & Schott, J. J. 2016. Labor Standards in the TPP, Trans-Pacific Partnership: An Assessment. Peterson Institute for International Economics.
- Chance, C. 2015. The TPP of the Iceberg - TPP Signals New Approach to Trade Liberalisation, Briefing note, https://www.cliffordchance.com/briefings/2015/10/the_tpp_of_the_iceberg-tppsignalsnewapproac.html. Diakses pada: 20 Jun 2016.
- Lakatos C., Maliszewska, M., Ohnsorge, F., Petri, P. & Plummer, M. 2016. Topical Issue: Potential Macroeconomic Implications of the Trans-Pacific Partnership, Global Economic Prospects 2016, World Bank, <http://www.worldbank.org/en/search?q=Potential+Macroeconomic+Implications+of+the+Trans-Pacific+Partnership>. Diakses pada: 30 September 2016.
- Wong, D. & Teuku Afrizal. 2001. The irregular labour migration system from Indonesia to Peninsular Malaysia. *Akademika*(58): 99-108.
- Firdaos Rosli, H. K. Yong, Juita Mohamed, Ahmad Rafdi Endut, Puteri Nor Ariane Yasmin, Justin Lim Ming Han, Nursalina Fairuz Salleh & Steven, C.M. Wong. 2015. Cost Benefit Analysis, National Interest Analysis of Malaysia's Participation in the

- Trans-Pacific Partnership, Institute of Strategic and International Studies (ISIS) Malaysia. http://fta.miti.gov.my/miti-fta/resources/ISIS_The_Grand_Finale.pdf. Diakses pada: 30 September 2016.
- Capaldo, J., Izurieta, A. & Jomo Kwame Sundaram. 2016. Global Development And Environment Institute At Tufts University, Trading Down: Unemployment, Inequality and Other Risks of the Trans-Pacific Partnership Agreement, GDAE Working Paper No. 16-01.
- Kajian Politik untuk Perubahan. 2013. Perjanjian Perkongsian Trans-Pasifik (TPPA- Trans Pacific Partnership Agreement), Bahan Kajian KPRU, <https://kprumalaysia.org/2013/07/12/bahan-kajian-kpru-tpa-vs-rcep/>. Diakses pada: 20 Jun 2016.
- Kamal Halili Hassan. 1996. Principles of International Labour Standards and Malaysian Law On Anti-Union Discrimination. *Industrial Law Reports* 26-30.
- Kamal Halili Hassan. 2002. Undang-undang keselamatan Industri, piawaian ILO dan Malaysia. *Malayan Law Journal* (1):84-96.
- Gallagher, K. P., Ffrench-Davis, R., Mah-Hui Lim, Soverel, K. 2013. Financial Stability and the Trans-Pacific Partnership: Lessons from Chile and Malaysia, Global Economic Government Initiative, Working paper 2: Boston University Press.
- Mohd Yusri Mohd Yusof, Baba Md. Deros & Ahmad Rasdan Ismail. 2013. Effect of temperature, humidity and illuminance towards worker's performance in automotive industry. *Sains Malaysiana* 42(12): 1815-1818.
- Parra, M. M. & Rollo, J. 2014. Issue 109, Trade Hot Topics, The Trans-Pacific Partnership and Excluded Commonwealth Developing Countries, The Commonwealth Library, http://www.thecommonwealth-ilibrary.org/commonwealth/trade/trade-hot-topics_20719914. Diakses pada: 20 Jun 2016.
- Moreno, M., Del Carpio, R., Vanessa, X., Testaverde, M., Moroz, H. E., Loo, C. Smith, R. L., Ozden, C., Karakurum-Ozdemir, K. & Yoong, P. S. 2015. Malaysia-Economic monitor: immigrant labor. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/753511468197095162/Malaysia-Economic-monitor-immigrant-labor>. Diakses pada: 20 Jun 2019.
- Normaliza Abdul Manaf, Kanayathu C. Koshy, Kamarulazizi Ibrahim. 2014. The Trans-Pacific Partnership Agreement (TPPA): Impact on health in Malaysia. *International Journal of Innovation and Applied Studies* 7(3):1156-1169.
- Peter A. Petri and Michael G. Plummer. 2016. The Economic Effects of the Trans-Pacific Partnership: New Estimates, Working Paper Series, W P 1 6 – 2, Peterson Institute for International Economics.
- Rashmi Banga. 2015. Trans-Pacific Partnership Agreement (TPPA): Implications for Malaysia's Domestic Value-Added Trade, Unit of Economic Cooperation and Integration Amongst Developing Countries (ECIDC) UNCTAD. Background Paper No. Rvc-12.
- Sharon Anglin Treat. 2015. Summary of key issues in the Trans-Pacific Partnership (TPP) Agreement, <http://www.maine.gov/portal/index.html>. Diakses pada: 20 Jun 2016.
- William Speagle. 2011. A summary of the views, evaluations, cost-benefit analyses of FTAs in the Asia-Pacific. Waseda University.
- Zulkiply Omar. 2016. Perjanjian Perkongsian Trans-Pasifik, Institut Penyelidikan Ekonomi Malaysia (MIER). https://www.mier.org.my/newsarticles/archives/2016_11.html. Diakses pada: 30 September 2016.
- Study on Potential Economic Impact of TPPA on the Malaysian Economy and Selected Key Economic Sectors oleh Unit Peneraju Agenda Bumiputera (TERAJU) dan PwC Advisory Services Sdn Bhd.
- International Trade Union Confederation, The 2015 ITUC Global Rights Index, <http://www.ituc-csi.org/ituc-global-rights-index-2015?lang=en>. Diakses pada: 30 September 2016.
- International Trade Union Confederation, The 2016 ITUC Global Rights Index, <http://www.ituc-csi.org/ituc-global-rights-index-2016>. Diakses pada: 30 September 2016.
- AP Migration, Asia Pacific Migration Network, ILO Regional Office for Asia and the Pacific. 2016. Practical Guidelines for Employers on the Recruitment, Placement, Employment and Repatriation of Foreign Workers in Malaysia, <http://apmigration.ilo.org/resources/practical-guidelines-for-employers-on-the-recruitment-placement-employment-and-repatriation-of-foreign-workers-in-Malaysia>. Diakses pada: 30 September 2016.
- Malaysian Employers Federation. 2014. Practical Guidelines for Employers on the Recruitment, Placement, Employment and Repatriation of Foreign Workers in Malaysia http://www.mef.org.my/Attachments/MEFReport_PGERPERFWM.pdf. Diakses pada: 30 September 2016.
- TPP Coalition. 2016. Fact sheets, TPP at a glance, Malaysia, <http://www.tppcoalition.org/wp-content/uploads/2015/08/Updated-Malaysia-.pdf>. Diakses pada: 20 June 2016.
- Michael B.G. Froman. 2016. 2016 Trade Policy Agenda and 2015 Annual Report of the President of the United States on the Trade Agreements Program, Office of the United States Trade Representative.
- Department of Labor. 2015. Standing Up for Workers: Promoting Labor Rights through Trade, Special Report 2015. Executive Office of the President of The United States.
- Executive Office of The President. 2016. The President's Trade Agenda. Office of the United States Trade Representative.

Ian F. Fergusson, Coordinator; Mark A. McMinimy; Brock R. Williams. 2015. *The Trans-Pacific Partnership (TPP): Negotiations and Issues for Congress*. Congressional Research Service Report. The Library of Congress.

Kamal Halili Hassan
Fakulti Undang-undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi, Selangor
Email: k.halili@ukm.edu.my

Muhammad Faliq Abd Razak
(corresponding author)
Institut Kajian Malaysia & Antarbangsa
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi, Selangor
Email: faliqrazak@siswa.ukm.edu.my

Received: 10 April 2018
Accepted: 10 June 2019

